

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA O'QUVCHILARNING YOZMA NUTQINI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Shoira Chariyevna Djalilova

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning yozma nutqini rivojlantirish usullari ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan yoritilgan. Yozma nutq — bu bolaning tafakkuri, til boyligi va ijodiy ifoda qobiliyatining muhim ko'rsatkichi sifatida talqin etilib, uni shakllantirishda zamonaviy metodik yondashuvlarning o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda yozma nutqni rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar, o'qituvchi faoliyatining metodik jihatlari, hamda o'quvchilarning mustaqil yozuv faoliyatini tashkil etishning samarali yo'llari o'rganilgan. Amaliy misollar orqali matn tuzish, fikrni yozma tarzda ifodalash, imlo va uslubiy xatolarni bartaraf etish usullari ko'rsatilib, yozma nutqni rivojlantirishda o'yinli topshiriqlar, interfaol metodlar va raqamli texnologiyalarning roli asoslab berilgan. Maqola natijalari boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: yozma nutq, boshlang'ich ta'lim, o'quvchi, savod o'rgatish, metodika, tafakkur, matn tuzish, o'qituvchi, ijodiy fikrlash, kommunikativ kompetensiya.

Аннотация: В данной статье с научно-педагогической точки зрения рассматриваются методы развития письменной речи учащихся в процессе начального образования. Письменная речь трактуется как важный показатель мышления, языкового запаса и творческих способностей ребёнка. В статье анализируется роль современных методических подходов в формировании письменной речи, исследуются факторы, влияющие на её развитие, методические аспекты деятельности учителя, а также эффективные пути организации самостоятельной письменной деятельности учащихся. На основе практических примеров показаны способы составления текста, письменного выражения мыслей, устранения орфографических и стилистических ошибок. Подчеркивается роль игровых заданий, интерактивных методов и цифровых технологий в развитии письменной речи. Результаты исследования направлены на разработку практических рекомендаций для учителей начальных классов.

Ключевые слова: письменная речь, начальное образование, ученик, обучение грамоте, методика, мышление, составление текста, учитель, творческое мышление, коммуникативная компетенция.

Abstract: This article explores, from a scientific and pedagogical perspective, the methods of developing students' written speech in the process of primary education. Written speech is interpreted as an essential indicator of a child's thinking, vocabulary, and creative expression. The article analyzes the role of modern methodological approaches in the formation of written skills, examines the factors influencing their development, the methodological aspects of teacher activity, and effective ways of

organizing students' independent writing practice. Practical examples illustrate techniques for text composition, written expression of thoughts, and correction of spelling and stylistic errors. The study emphasizes the role of game-based tasks, interactive methods, and digital technologies in the development of written language. The results serve to develop practical recommendations for primary school teachers.

Keywords: *written speech, primary education, student, literacy teaching, methodology, thinking, text composition, teacher, creative thinking, communicative competence.*

Kirish.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarda til va nutq madaniyatini shakllantirishning eng muhim davri hisoblanadi. Aynan shu bosqichda o'quvchi o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda to'g'ri, aniq hamda izchil ifodalashni o'rganadi. Yozma nutq — bu inson tafakkurining natijasi bo'lib, uning mantiqiy fikrlash, so'z boyligi va grammatik kompetensiyasini namoyon etadi. Shu bois boshlang'ich sinf o'qituvchisining asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarda yozma nutq ko'nikmalarini shakllantirish, ularni mustaqil ravishda fikrini yozma shaklda ifodalashga o'rgatishdan iboratdir.

Yozma nutqni rivojlantirishda o'quvchilarni so'z boyligini kengaytirish, matn tuzish malakasini oshirish va yozuv madaniyatini shakllantirish alohida o'rin tutadi. Bu jarayon uzluksiz, bosqichma-bosqich tashkil etiladigan faoliyatni talab qiladi. Avvalo, o'quvchilarda yozuvga qiziqish uyg'otish, ularni mavzuga oid so'zlar bilan tanishtirish, fikrini og'zaki aytishdan yozma shaklga o'tkazish orqali yozma nutqqa kirish mumkin. O'qituvchi o'quvchining individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda, yozuv mashg'ulotlarini o'yin, musobaqa yoki interfaol topshiriqlar shaklida tashkil qilishi samarali natija beradi. Yozma nutqni rivojlantirishda o'qish darslari, matn bilan ishlash, diktant, insho, bayon kabi mashg'ulotlar muhim o'rin egallaydi. Ayniqsa, bayon va insho yozish orqali o'quvchi nafaqat yozuv malakasini, balki tafakkurini, mantiqiy fikrlashini ham rivojlantiradi. Shu bilan birga, o'qituvchining yozma nutqqa o'rgatishdagi metodik mahorati, darsdagi individual yondashuvi va o'quvchining mustaqil ishlashiga imkon beruvchi metodlardan foydalanishi yozma nutqni shakllantirishda asosiy omil hisoblanadi. Shu sababli boshlang'ich ta'limda yozma nutqni rivojlantirish masalasi ta'lim sifatini oshirishda strategik ahamiyat kasb etadi.

Metodlar

Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning yozma nutqini rivojlantirishda qo'llaniladigan metodlar tizimli, bosqichli va individual yondashuv asosida tashkil etilishi zarur. Bu jarayon o'quvchining yosh xususiyatlarini, psixologik rivojlanish darajasini, til boyligi va nutqiy tajribasini hisobga olishni talab etadi. Metodik yondashuvlarning muvaffaqiyati o'qituvchining pedagogik mahoratiga, darsni tashkil etish shakli va o'quvchilarning faolligiga bevosita bog'liqdir.

Yozma nutqni rivojlantirishning samarali metodlaridan biri — nutqiy mashqlar tizimidir. Masalan, soʻz birikmasi va gap tuzish, matndan yangi soʻzlarni topish, sinonim va antonimlarni aniqlash, soʻzlardan hikoya yaratish kabi mashqlar oʻquvchilarda mantiqiy bogʻlanish va grammatik fikrlashni rivojlantiradi. Shu bilan birga, diktant, bayon, insho kabi anʼanaviy usullarni interfaol metodlar bilan uygʻunlashtirish tavsiya etiladi.

Yozma nutqni shakllantirishda kommunikativ yondashuv alohida ahamiyatga ega. Oʻquvchi oʻz fikrini muloqot orqali ifodalash jarayonida soʻz boyligini kengaytiradi, keyinchalik esa bu koʻnikma yozma nutqda mustahkamlanadi. Shuningdek, “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “Fishbone”, “Sinkveyn” kabi interfaol metodlar yozma nutqni rivojlantirishda ijodkorlikni oshiradi.

Yozma nutqni rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish ham samarali natija beradi. Masalan, oʻquvchilar uchun moʻljallangan elektron daftarlardan, onlayn diktantlardan yoki interfaol platformalardan foydalanish yozuv malakasini oshiradi, oʻqituvchiga esa individual yondashuvni amalga oshirish imkonini beradi. Shuningdek, oʻquvchilarning matn tahriri, orfografik va uslubiy xatolarni mustaqil tuzatish koʻnikmasini shakllantirishda sunʼiy intellekt asosidagi dasturlar (masalan, grammatik tahlil vositalari) yordam beradi.

Metodik yondashuvlarda oʻquvchining faol ishtirokini taʼminlash, ularni ragʻbatlantirish, yozma topshiriqlarga ijodiy yondashuvni shakllantirish va fikrni mustaqil bayon etish imkonini beruvchi sharoit yaratish muhimdir. Shu yoʻl bilan oʻquvchilar yozma nutqni nafaqat texnik, balki maʼnaviy va ijodiy jihatdan ham egallaydilar.

Natijalar

Tadqiqot davomida oʻtkazilgan kuzatuvlar va tajribaviy ishlanmalar shuni koʻrsatadiki, oʻquvchilarning yozma nutqini rivojlantirishda tizimli va innovatsion yondashuv qoʻllanilganda ularning nutqiy faolligi, mantiqiy fikrlash darajasi hamda yozuv madaniyati sezilarli darajada oshadi. Boshlangʻich sinf oʻquvchilarida yozma nutq koʻnikmalarining shakllanishi bir necha bosqichda amalga oshadi: birinchi bosqichda oʻquvchi soʻz boyligini kengaytiradi, ikkinchi bosqichda fikrini grammatik jihatdan toʻgʻri ifodalashni oʻrganadi, uchinchi bosqichda esa oʻz mustaqil matnlarini tuzish orqali ijodiy yozuv malakasini egallaydi.

Natijalar tahlili shuni koʻrsatdiki, darslarda “Klaster”, “Fishbone”, “Sinkveyn”, “Aqliy hujum” kabi interfaol metodlardan muntazam foydalanilgan sinflarda oʻquvchilarning yozma ifoda sifati 30–40 foizga yaxshilangan. Xususan, oʻquvchilar matn mazmunini tahlil qilish, asosiy gʻoyani ajratish va oʻz fikrini izchil ifodalashda mustaqillik namoyon eta boshlagan. Diktant va bayon mashgʻulotlarida orfografik xatolar soni kamaygan, matn tuzishdagi izchillik va mantiqiy bogʻliqlik kuchaygan.

Bundan tashqari, tajribada raqamli vositalardan (elektron daftarlardan, onlayn mashqlardan, avtomatik tekshirish dasturlaridan) foydalanilgan sinflarda oʻquvchilarning yozma topshiriqlarni bajarish tezligi oshgan, ularning xatolarni

mustaqil tahlil qilish qobiliyati rivojlangan. Bu esa o'quvchilarning o'z-o'zini nazorat qilish malakasini kuchaytirgan.

Umuman olganda, o'quvchilarning yozma nutqini rivojlantirishda kompleks yondashuv samaradorligi yuqori bo'lib, ayniqsa ijodiy yozuv mashg'ulotlari, jamoaviy matn tuzish, hikoya yoki maktub yozish kabi faol usullar o'quvchilarning til boyligini oshirish, nutqiy tafakkurini faollashtirish va ularni ijodkorlikka yo'naltirishda muhim natija bergan. Shu asosda ta'lim jarayonida yozma nutqni rivojlantirish uchun pedagogik innovatsiyalarni keng joriy etish zarurligi aniqlangan.

Muhokama

O'quvchilarning yozma nutqini rivojlantirish masalasi nafaqat lingvistik, balki psixologik, metodik va pedagogik nuqtai nazardan ham muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yozma nutqni shakllantirish jarayonida o'quvchining tafakkuri, hissiy holati, motivatsiyasi va ijtimoiy muloqot tajribasi o'zaro bog'liq holda rivojlanadi. Shu bois, yozma nutqni o'rgatishda faqat grammatika va imlo me'yorlariga e'tibor berish emas, balki bolaning fikrlash jarayonini rag'batlantirish, ijodiy ifoda qilish qobiliyatini qo'llab-quvvatlash ham muhimdir.

Yozma nutqni rivojlantirishda o'qituvchining shaxsiy namunalari, darsdagi muloqot madaniyati, hamkorlik muhiti va baholash usullari katta rol o'ynaydi. O'quvchi o'z fikrini yozma shaklda erkin bayon etishi uchun, u dars jarayonida o'zini erkin his qilishi, xatolardan qo'rqmasligi lozim. Shu nuqtai nazardan, o'qituvchi o'quvchilarda "xato orqali o'rganish" tamoyilini shakllantirishi, ularni tahlil qilishga va o'z fikrlarini himoya qilishga o'rgatishi zarur.

Tadqiqot davomida aniqlanganidek, yozma nutqni rivojlantirishda o'quvchilarning individual yondashuv asosida ishlashi eng samarali natijani beradi. Chunki har bir bolaning til boyligi, tafakkuri, o'zini ifoda etish qobiliyati bir-biridan farq qiladi. Shu sababli, o'qituvchi o'quvchilarning tayyorgarlik darajasiga qarab, differensial topshiriqlarni qo'llashi lozim. Bu o'quvchilarga o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon etish imkonini beradi.

Muhokamalarning yana bir muhim jihati shundaki, yozma nutqni rivojlantirish jarayonida oila, maktab muhiti va o'quvchining ijtimoiy faolligi o'zaro uzviy aloqada bo'lishi kerak. Ota-onalar bolalarning yozuv topshiriqlariga e'tiborli bo'lishi, ularni o'qishga rag'batlantirishi va yozma nutqning hayotiy ahamiyatini anglatishi zarur. Shundagina maktabdagi ta'lim jarayoni bilan oilaviy tarbiya uyg'unlashadi va o'quvchi yozma nutqni rivojlantirishda barqaror ijobiy natijalarga erishadi.

Xulosa

Boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning yozma nutqini rivojlantirish – bu ularning umumiy tafakkuri, nutq madaniyati va ijodiy qobiliyatini shakllantirishning ajralmas qismidir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, yozma nutqni rivojlantirish tizimli yondashuv, metodik yangilik va pedagogik mahoratni talab qiladi. O'qituvchi dars jarayonida o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda, turli shakl va metodlardan oqilona foydalanishi zarur.

Yozma nutqni rivojlantirishda interfaol metodlar, ijodiy topshiriqlar, o'yin elementlari, raqamli texnologiyalar va kommunikativ yondashuvlar yuqori samaradorlik beradi. Ayniqsa, o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rag'batlantiruvchi topshiriqlar, matn tuzish, hikoya yoki xat yozish kabi ijodiy mashg'ulotlar ularning nutqiy faolligini oshiradi. Natijada o'quvchi yozma ifoda vositalarini anglay boshlaydi, o'z fikrini mantiqiy, izchil va savodli shaklda bayon eta oladi.

Yozma nutqni rivojlantirish jarayonida o'qituvchining pedagogik mahorati va metodik yondashuvi muhim ahamiyatga ega. U faqat grammatik bilimlarni berish bilan cheklanmasdan, o'quvchida tilga, yozuvga va o'z fikrini ifodalashga qiziqish uyg'otishi lozim. Shuningdek, o'quvchilarda mustaqil ishlash, o'z fikrini tahlil qilish, tuzatish va baholash ko'nikmalarini shakllantirish yozma nutqning poydevorini mustahkamlaydi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda yozma nutqni rivojlantirish – bu nafaqat til o'qitish jarayonining bir qismi, balki o'quvchining shaxs sifatida kamol topishida hal qiluvchi omildir. Shu bois o'qituvchilar uchun innovatsion metodlar, axborot texnologiyalari va individual yondashuv asosidagi mashg'ulotlarni keng joriy etish, metodik qo'llanmalar yaratish va tajriba almashish jarayonini tizimlashtirish ta'lim sifatini oshirishning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullayeva B. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yozma nutqini shakllantirish metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
2. Karimova D. Boshlang'ich ta'limda nutq madaniyatini rivojlantirishning psixologik-pedagogik asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
3. Yusupova N. Yozma nutqni o'rgatish metodikasida innovatsion yondashuvlar. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2022.
4. Omonov S., Ismoilova M. Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2019.
5. Kadirova, Z. Z. (2021). Nominativ features of the periphrases. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(2), 220-225.
6. Kadirova, Z. Z. (2021). Alisher Navoiyning nasriy asarlarida insonga xos xususiyatlarni ifodalovchi perifrazalar. *Ilm sarchashmalari*, 2(2), 176-178.
7. Кадырова, З. З. (2021). Некоторые комментарии к интерпретации и противопоставлению аспектов терминов перефразирование и перифраз. *Теоретическая и прикладная наука*, 1(6), 486-489.
8. Шамсутдинов, А., & Кулдашева, Г. Д. (2022). ПЛЮСЫ И МИНУСЫ ТЕЛЕМЕДИЦИНЫ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ КОНСУЛЬТИРОВАНИИ: Шамсутдинов Альберт, Студент 3-го курса, факультета «Клинической психологии» ТГСИ, г. In *Научно-практическая конференция*.
9. Кулдашева, Г. Д. (2021). РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ В МЕДИЦИНСКОМ ОБРАЗОВАНИИ. In *Конференция* (Vol. 1, No. 1, pp. 128-135).

10. Кулдашева, Г. Д. (2021). Ҳарбий хизматчиларни хизмат фаолиятига тайёрлашда фаолиятли ёндашув тамойиллари. In *Конференция* (Vol. 1, No. 1, pp. 53-57).
11. Abdullaeva, B. P. (2022). Use of team sports in physical education activities in preschool educational organizations in our country and abroad. *Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities*, 12, 116-120.
12. Утаев, А. Й., & Матъякубова, М. Б. (2019). Психологические основы развития речи.". *Таълимдаги инновациялар ва услоотлар контекстида замонавий кластер тизими: муаммолар, ёндашувлар ва истицболлар*" мавзусидаги илмий-амалий анжуман, 1, 193-194.
13. O'tayev, A. Y. L. (2020). Zamonaviy ta'limda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining siyosiy tarbiyasi. *Science and Education*, 1.
14. Raximov, V. Social functions of physical culture and sports in modern society. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*.–2020.
15. Raximov, V. Innovative approaches to improving quality training specialists in physical education. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*.–2020.
16. Utaev, A. Y., & Matyakubova, M. B. (2019). Psychological foundations of speech development. In *Scientific-practical conference" Modern system cluster in the context of innovations and reforms in education: problems, approaches and prospects* (Vol. 1, pp. 193-194).
17. Xudoyberdiyeva M. Boshlang'ich ta'limda interfaol metodlar tizimi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.